

Toegankelijkheid

De meerderheid van het Nederlandse bos (79%) is vrij toegankelijk op paden; voor 5% geldt een beperkte openstelling. Van de beperkt toegankelijke bossen is niet nagegaan wat die beperking inhoudt. Veelal zal het hier gaan om bossen, die opengesteld zijn voor diegenen die een of andere vorm van toegangskaart hebben (zoals bijvoorbeeld park Hoge Veluwe). Zo'n 16% is afgesloten of niet opengesteld, waarbij opgemerkt moet worden, dat hieronder begrepen zijn de bossen, die in het veld voorzien zijn van borden "rustgebied voor het wild", of bospercelen zonder toegangsweg, gelegen in weilanden of akkergebieden. Andere categorieën niet opengesteld bos zijn bijvoorbeeld militaire terreinen en particuliere bezittingen, waarvan de toegang verboden is voor onbevoegden. Bron: Meetnet Functievervulling bos, 2003

bij de vier eerder genoemde terreinbeheerders. In een volgend onderzoek kan de openstelling bij gemeenten, overige terreinbeherende organisaties en particulieren aan bod komen. Verder is er bij de nieuwe opzet een categorie 'beleefbaar' bijgekomen. Menig afgesloten terrein dat niet opengesteld kan worden, blijkt goed beleefbaar te zijn. Het gaat dan om terreinen die maximaal 300 meter vanaf de weg liggen en die dus visueel beleefbaar zijn.

Ook zijn er gebieden waar veel inspanning is gedaan om het terrein te kunnen beleven. Te denken valt aan het organiseren van meer dan 100 excursies per jaar, of het plaatsen van uitkijktorens en vogelkijkhutten. Deze beleefbare terreinen vallen niet onder de noemer 'opengesteld' met het landelijke streefpercentage van 90%. De categorie 'beleefbaar' is enkel toegevoegd, om het beeld van de recreatiemogelijkheden van bos- en natuurterreinen te completeren.

R. Abma werkt bij de Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum (KIC).

EXTRA LEUKE EXCURSIES

M. de Kanter en J. Eppink

Als beheerder van een natuurgebied wil je je bezoekers actief betrekken bij de natuur en het beheer ervan, je wilt van de excursie een speciale belevenis maken. Maar wat moet je dan vertellen? Moet je altijd wat vertellen? Hoe kan je de zaak verlevendigen, zodat de bezoekers mee gaan denken? Wat kun je doen met bijvoorbeeld kleine kinderen?

Het IVN (de Vereniging voor Natuur- en Milieueducatie) heeft veel ervaring met het opleiden van excursiebegeleiders, zowel met vrijwilligers als met betaalden. Daarvoor bestaan basiscursussen, maar ook specifiekere cursussen, bijvoorbeeld voor bepaalde groepen zoals jongeren, speciale vaarexcursies, of excursies over het maken

van spannende speurtochten. In dit artikel staan vele tips voor het opzetten van extra leuke excursies (of beheersactiviteiten).

De rode draad

Een geschikte manier om bij een excursie de aandacht te krijgen en te houden,

Voorbeelden rode draden

Zoek de 10 verschillen

Tegenstellingen of overgangen blijken een goede basis te zijn voor een rode draad in een excursie. Vaak biedt de natuur je zulk vergelijkingsmateriaal: 'maaien of plaggen', 'van zout naar zoet', begrazen of nietsdoen', 'van water naar land'. Telkens neem je de bezoekers mee naar contrasterende plekken en laat je hen zelf zoeken naar de verschillen.

Pluk de dag

Veel mensen koesteren stil de wens om weer eens een keer echt vroeg op te staan en met de natuur wakker te worden. Zie hier een rode draad: het ontwaken van de natuur. Als beheerder ken je de geschikte plekjes. Plekjes om die vele verschillende vogels op hun biologische wekker wakker te horen worden. Die heuvel waar je de zon ziet opkomen. In sommige hoekjes blijft de dauw net even langer liggen.

Nature by night

Je schept in een 'avondnevel-wandeling' een mystieke sfeer met mythen en sagen van witte wieven tussen kromgegroeide jeneverbessen. In de schemer ga je heksen zien of vleermuizen; soms helpt een batdetector om ze hoorbaar te maken. Nog later, als het echt donker is, kom je nachtdieren op het spoor en laat meer over hun levenswijze zien en horen. De bezoekers worden (als ze dat willen) één voor één aan de kant van het pad aan hun eigen nacht 'overgeleverd'. Een kwartier lang ervaren ze (buiten elkaars gezichtsveld) wat de nacht voor hen betekent. Daarna verzamel je ze en deel je de ervaringen.

Verstopperkje

Geef de mensen iets om naar uit te kijken, zoals een bever of een ijsvogel. De kans dat je ze echt tegenkomt is klein, maar je kan je excursie wel ophangen aan zo'n aansprekend beestje, waar leeft-ie, wat eet-ie, hoe komt het dat-ie zo moeilijk te vinden is, wat wordt er gedaan om het gebied leefbaar te maken voor het dier? Stiekem leg je ook van alles uit over dat wat wel zichtbaar is: de habitat van het dier.

is het gebruiken van een rode draad. Het ultieme doel is dat de bezoekers het verhaal mee naar huis nemen. Een voorbeeld van een rode draad is: 'Natuur in de maak', waarbij je de bezoekers langs allerlei activiteiten voor natuurontwikkeling leidt. Dat natuur soms met mensenhanden gemaakt wordt, blijkt voor velen een verrassing. Weer anders wordt de rode draad van het verhaal gevormd door 'de ouderwetse manier' van omgaan met je omgeving. Het oude akker- en houtwallenbeheer heeft zijn sporen in het landschap achtergelaten en die sporen worden nu weer deels hersteld. Of: 'Een dag uit het leven van de beheerder'. Je laat de bezoeker verschillende aspecten van het beheer in het veld zien; wat voor werkzaamheden worden er verricht, wat voor resultaten levert dat op en waar zie je dat in het veld? Zo'n excursie begint achter het bureau van de beheerder - even schrikken misschien, want wie denkt bij beheer nu aan papier? In het kader staan nog meer inspirerende voorbeelden van rode draden.

De nieuwsgierigheid van de bezoeker naar jouw rode draad kun je prikkelen, door bijvoorbeeld een passend nieuwsbericht of nieuwtje te noemen. Neem de opening van een bepaald gedeelte van het gebied, het aanbreken van een nieuw seizoen, de kraamtijd van kleine zoogdieren, het burlen van de herten, of het invoeren van een bepaalde beheersmaatregel.

De peuters vinden op hun pad een cadeautje: LEUK!! Foto: IVN.

Hooggeëerd publiek

Bij het organiseren van een excursie (of het nu onder begeleiding is of op papier, infoborden of cassetteband) is het vooral zaak om uit te gaan van je publiek: hoe zou je de natuur zien door hun ogen? Je denkt niet alleen aan de boodschap die je kwijt wilt, maar ook: waar heeft het publiek belangstelling voor, waar is het nieuwsgierig naar? Een fietser wil iets anders dan een knutselaar, een bejaarde iets anders dan een schoolkind.

Je publiek wil wat meemaken. Een

goede voorbereiding zorgt er voor dat je verhaal tastbaar wordt. Dat veenmos een sponswerking heeft, begrijp je pas echt, als je er in mag knippen, dat zwanen toch nog kunnen vliegen, door te voelen hoe licht hun botten zijn. Zorg ervoor, dat je de natuur bijna voor zichzelf (en de rode draad) kunt laten spreken: in je rugzak neem je spullen mee die je niet iedere dag tegen komt, die je verhaal tot een belevenis maken. Bij het ene verhaal hoort een uilenbal, bij het andere een peelneut en bij het derde een kapmes. Of verras je publiek eens net zoals je zelf wel verrast wordt: verstopt iets in het veld dat er al zou liggen, als je altijd geluk had.

Even niets zeggen kan ook grote indruk achterlaten. Op een plek, waar van alles te zien is, waar bijvoorbeeld een beheersactiviteit aan de gang is, sta je even stil of ga je zitten met je bezoekers, je zegt niets en wacht af... Dan gaan mensen vanzelf vragen stellen. Of je gaat met je bezoekers 'anders kijken' naar de natuur, door te luisteren bijvoorbeeld. Niet alleen de stilte ervaren, maar ook de 'symfonie van wind, vogels en insecten' horen. Neem bijvoorbeeld die graafmachine, die bezig is in het kader van natuurontwikkeling: wat zou die aan het doen zijn, en wat levert dat voor natuur op, hoe gaat dat klinken? Laat mensen ook vooral voelen en ruiken en proeven aan allerlei dingen uit de natuur (controleer van tevoren wel of iets niet giftig is).

Een voorbeeld van een beheersactiviteit: de Natuurwerkdag van het IVN. Foto: IVN.

Je weet dat hij ergens zit, maar of je hem zal vinden? Foto: IVN.

Handen uit de mouwen

Sommige mensen willen niet alleen de natuur in, maar willen zich ook actief inzetten voor de natuur. Dat zal je niet zozeer veel werk uit handen nemen, maar de bezoekers voelen wel eens hoe dat in de praktijk gaat. Zo kan het hun band met het gebied versterken. Bij verschillende IVN-afdelingen zetten vrijwilligers zich in, om meer structureel met beheer bezig te zijn: open beheersdagen, knotwilg-werkgroepen, padden-overzetacties. Zoek gerust contact als u voor dergelijk beheerswerk mogelijkheden ziet.

Wat u ook doet voor het publiek: het is hun feestje, maak er een natuurlijk feest van, aan de hand van de boswachter, in het kielzog van de natuurbeheerder of meerjendend op de koets. Op zo'n manier is de natuur er voor mensen en zijn de mensen er voor de natuur (en natuurbeheer). Want uiteindelijk is de beleving van de natuur het doel. De koets, het spel, het spannende verhaal zijn middel.

Robinson Crusoe

Waar zouden we mee in leven kunnen blijven in dit terrein, waar zouden we willen wonen? De route gaat langs eetbare planten ('proef maar eens!', 'nee,

deze bessen kun je beter niet eten'), bruikbare gewassen (sandalen maken van boombast?) en prachtige overlevingsplekken: plaatsen om anderen te bespieden, om het gehele terrein te overzien, om voor de regen te schuilen of om lekker uit te rusten.

Supermarkt

Een heerlijke activiteit, vooral met kinderen, is gewoon je emmertje vullen en lekker snoepen: 'bramenplukexcursie' of 'bosbessenwandeling'. Je begeleidt de bezoekers naar plekken waar het verantwoord is de rijpe vruchten te

laten plukken. Voor gebrek aan belangstelling voor de 'jenever(bes)tocht' hoef je niet te vrezan: je neemt je publiek mee naar een bijzondere boom in een boeiend landschap en start onder het genot van een borrel je mysterieuze vertellingen.

Tijdmachine

In menig gebied is één blik op de kaart genoeg om op ideeën te komen: ruïnes, grafheuvels of verwaalde gebouwen of namen als galgberg, schaaapjesweg, woudweg en melkpad. Dan ga je zoeken naar geschikte verhalen over deze bouwsels en naamsverwijzingen. Dergelijke verhalen gebruik je als rode draad.

Met 'Oorlog in de natuur' verras je de bezoekers met onverwachte sporen, die in het landschap zijn achtergelaten. Bunkers, die weer zijn ondergespit, tankgrachten, ontkroonde bomen en bomkraters (nu met kikkerrijk water) kunnen de verschrikkingen van die tijd nauwelijks laten herleven. Maar bezoekers aan zo'n excursie brengen hun eigen verhalen mee om dat van jou completer te maken.

M. de Kanter en J. Eppink zijn werkzaam op het Landelijk Bureau IVN.

Wat doen we in het bos?

In het algemeen zijn wandelen en fietsen de populairste activiteiten bij het 'naar buiten gaan', 'de natuur opzoeken'. Toch is er een verschil te zien tussen de eerder genoemde twee typen mensen: mensen met een voorkeur voor bossen gaan liever wandelen en fietsen, terwijl mensen, die de zee het strand en de duinen prefereren, vaker de voorkeur hebben voor zwemmen, varen, zitten, liggen en luieren. Men zou ook kunnen zeggen, dat mensen die vormen van natuur prefereren, die het beste de mogelijkheid bieden voor hun favoriete activiteiten.

Zoals gezegd is ook het uitlaten van de hond een reden om naar het bos te gaan. De helft van de hondenbezitters gaat regelmatig naar het bos, al is dit wel afhankelijk van de afstand tot dat bos.

Wat betreft het gebruik van voorzieningen: fiets- en (gemarkeerde) wandelpaden zijn favoriet (en natuurlijk de parkeerplaats).